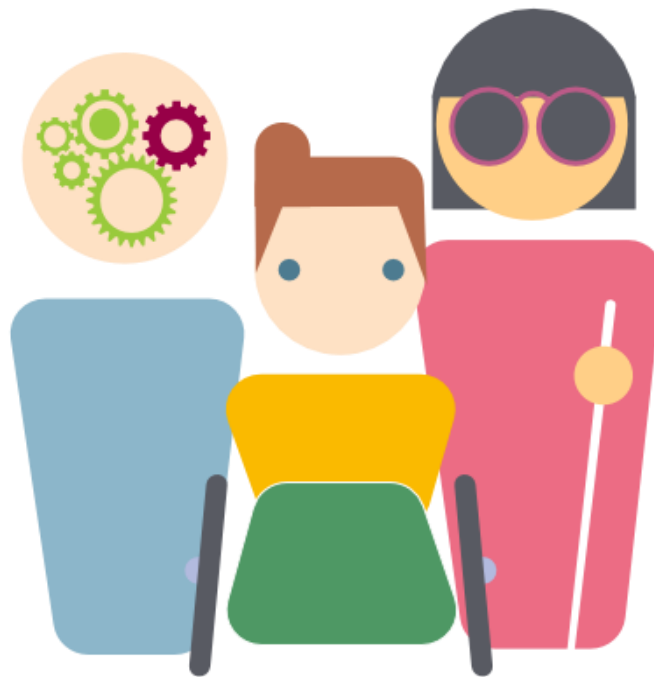

Richtlijnen artikel 19 VN-verdrag: Zelfstandig wonen en deel uitmaken van de maatschappij

VN-Comité voor de Rechten van Personen met een Handicap
General Comment No. 5 (2017)

Artikel 19 van het VN-verdrag voor de Rechten van Personen met een Handicap bepaalt dat personen met een handicap het recht hebben om **zelfstandig te wonen** en **deel uit te maken van de maatschappij**. Ook België ratificeerde het VN-verdrag. Om te verduidelijken wat dit recht precies inhoudt stelde het VN-Comité voor de Rechten van Personen met een Handicap een "[General Comment](#)" of Algemene Commentaar op. Hier leggen we uit wat in die General Comment staat. De originele versie vind je terug op de website van het VN-Comité.

Inhoud

1	Inleiding	3
2	Kernbegrippen.....	4
3	Het recht op zelfstandig leven voor personen met een handicap	6
4	Wat moet de overheid doen?	8
5	Toepassing in België.....	9
6	Het verband tussen artikel 19 en andere rechten uit het VN-verdrag.....	11
7	Woordenlijst.....	16

1 Inleiding

1.1 Het VN-verdrag voor de Rechten van Personen met een Handicap

In 2006 keurde de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties het **Verdrag voor de Rechten van Personen met een Handicap** ('het VN-verdrag') goed. Vandaag hebben maar liefst 181 landen dit Verdrag geratificeerd waaronder ook België: het VN-verdrag is bij ons sinds 1 augustus 2009 van toepassing.

Er werd een **VN-Comité voor de rechten van personen met een handicap** opgericht. Dit bestaat uit onafhankelijke experts en kijkt toe op de naleving en uitvoering van het VN-verdrag door de verschillende landen. Het Comité formuleert ook richtlijnen over de inhoud en toepassing van het Verdrag.

Leeswijzer

Achteraan vind je een woordenlijst, waarin we een aantal begrippen uitleggen.

1.2 Artikel 19 VN-verdrag

Wat zegt het artikel 19 van het VN-verdrag precies?.

Artikel 19. Zelfstandig wonen en deel uitmaken van de maatschappij

De Staten die Partij zijn bij dit Verdrag erkennen het recht van alle personen met een handicap om in de maatschappij te wonen met dezelfde keuzemogelijkheden als anderen en nemen doeltreffende en passende maatregelen om het personen met een handicap gemakkelijker te maken dit recht ten volle uit te oefenen en volledig deel uit te maken van, en te participeren in de maatschappij, onder meer door te waarborgen dat :

- a) personen met een handicap de kans hebben, op voet van gelijkheid met anderen, vrij hun verblijfplaats te kiezen, alsmede waar en met wie zij leven, en niet verplicht zijn te leven in een bepaalde leefstructuur;
- b) personen met een handicap toegang hebben tot een reeks van thuis, residentiële en andere ondersteunende diensten in de maatschappij, waaronder persoonlijke assistentie, noodzakelijk om het wonen en de opname in de maatschappij te ondersteunen en isolatie of uitsluiting uit de maatschappij te voorkomen;
- c) de sociale diensten en faciliteiten voor het algemene publiek op voet van gelijkheid beschikbaar zijn voor personen met een handicap en beantwoorden aan hun behoeften.

Het VN-Comité formuleerde specifieke richtlijnen over de inhoud en toepassing van artikel 19 in **General Comment** no. 5. Die richtlijnen vormen de basis van deze tekst.

Het VN-verdrag zegt dat personen met een handicap dezelfde rechten hebben als iedere andere persoon. Toch krijgen veel personen met een handicap vandaag nog te maken met **discriminatie** en worden hun rechten beperkt. Personen met een handicap hebben sinds lange tijd geen keuze en controle over hun eigen leven. Er wordt vanuit gegaan dat ze niet in staat zijn om zelfstandig te wonen op een plaats die ze zelf kiezen. Daarom investeert de overheid in instellingen voor personen met een handicap, en niet in maatschappelijke diensten. De negatieve effecten hiervan leiden tot **segregatie**, verwaarlozing, afhankelijkheid van familie, beperkte vrijheid, mishandeling en isolement.

Personen met een handicap en de organisaties die hen vertegenwoordigen hebben er daarom voor gezorgd dat artikel 19 werd opgenomen in het VN-verdrag. Artikel 19 houdt zowel het recht in op zelfstandig wonen, als om deel uit te maken van de maatschappij. Als we die twee aspecten samen willen benoemen, dan hebben we het over **zelfstandig leven**.

2 Kernbegrippen

Om de toepassing van artikel 19 uit het VN-verdrag te vergemakkelijken, heeft het VN-Comité enkele kernbegrippen verduidelijkt:

Zelfstandig wonen

Zelfstandig wonen betekent dat personen met een handicap over de nodige middelen beschikken om **controle over hun leven** te hebben. Ze kiezen en nemen zelf beslissingen:

- over hun leven,
- over hun dagelijkse activiteiten,
- over hun levensstijl.

Kortom, ze kiezen zelf waar ze wonen en met wie ze leven, maar ook wat ze eten, of ze graag uitslapen of lang opblijven, thuis of buitenshuis tijd doorbrengen, hoe ze hun woning inrichten, een huisdier houden of naar muziek luisteren, enzovoort.

Deel uitmaken van de samenleving

Deel uitmaken van de samenleving verwijst naar volledige en effectieve **inclusie**. Het betekent dat personen met een handicap een volwaardig sociaal leven kunnen leiden, deel uitmaken van en deelnemen aan alle domeinen van het maatschappelijk leven. Ze leven volledig in de samenleving, niet apart.

Het houdt bovendien in dat ze de diensten die bestaan voor personen met een handicap kunnen gebruiken, maar ook alle andere **publieke diensten**. Bijvoorbeeld publieke diensten voor huisvesting, openbaar vervoer, winkels, onderwijs, arbeidsbemiddeling, vrijetijdsbesteding en sociale media.

Personen met een handicap moeten toegang hebben tot het **politieke en culturele leven** zoals politieke verkiezingen, deelname aan adviesraden, publieke bijeenkomsten, sportevenementen, culturele en religieuze festiviteiten, enzovoort.

Opgelet!

Zelfstandig wonen betekent niet noodzakelijk dat je alleen woont. Het betekent ook niet dat je geen ondersteuning krijgt.

Woonvormen voor zelfstandig wonen

In een zelfstandige woonvorm wordt voldoende rekening gehouden met de **persoonlijke keuzes en autonomie** van personen met een handicap. Je moet er bijvoorbeeld niet je assistent delen met andere personen met een handicap als je dat niet wil. En je hebt er inspraak over wie je assistent wordt. Je kan zelf beslissen over je dagelijkse activiteiten en zelf kiezen met wie je samenwoont. Er is geen opgelegde routine en je wordt niet betutteld. Er wordt op alle vlakken rekening gehouden met je wensen en voorkeuren en met je recht op privacy. En vooral, je wordt **niet afgezonderd** van de samenleving.

In een geïnstitutionaliseerde omgeving of instelling is het moeilijk om zelfstandig te wonen. Maar wat begrijpen we onder 'instelling'? Dat is niet zo vanzelfsprekend. Het hangt namelijk niet alleen af van het gebouw, de omgeving of de grootte van de woongemeenschap. In een instelling worden de persoonlijke keuzes en autonomie van de persoon beperkt. Dit betekent dat kleine gemeenschappelijke woonvormen ook 'instellingen' kunnen zijn en mogelijks tot isolatie en segregatie leiden. Hetzelfde geldt voor kleine instellingen voor **minderjarigen**: die bieden namelijk geen aanvaardbaar alternatief voor het leven in een gezin.

Persoonlijke assistentie

Persoonlijke assistentie is ondersteuning voor een persoon met een handicap door een assistent. Het is ondersteuning die zelfstandig wonen mogelijk maakt en die door de gebruiker zelf aangestuurd wordt. Er bestaan verschillende vormen van persoonlijke assistentie, maar dit hebben ze allemaal gemeen:

- **Financiering** gebeurt op basis van een evaluatie van de individuele noden en leefomstandigheden, met respect voor de mensenrechten en waardig werk. Het is de persoon met een handicap zelf die de financiering ontvangt en beheert. Gepersonaliseerde diensten mogen niet leiden tot een lager beschikbaar budget en/of een hogere persoonlijke financiële bijdrage.
- **De persoon met een handicap heeft zelf de controle over de assistentie.** Hij of zij sluit een overeenkomst af met een dienstverlener of is zelf werkgever. Personen met een handicap kunnen zelf de dienstverlening vormgeven. Ze kiezen door wie, hoe, waar en wanneer dat gebeurt, en geven de dienstverleners instructies.
- **De assistentie is persoonlijk**, een één-op-één-relatie. De assistent wordt aangeworven en begeleid door de persoon met een handicap. Een assistent wordt enkel gedeeld als de persoon met een handicap daar uitdrukkelijk en vrijwillig mee akkoord is.
- **De dienstverlening zelf wordt beheerd** door de persoon met een handicap. Hij of zij kan kiezen alles zelf te doen of een deel van de verantwoordelijkheden als "werkgever" uit te besteden. Dan is ook **ondersteunde besluitvorming** mogelijk. In ieder geval moet de persoon met een handicap centraal staan bij beslissingen over de assistentie. Er moet geluisterd en rekening gehouden worden met zijn of haar voorkeuren.

Opgelet!

Het koppelen van bepaalde diensten aan andere (ook wel "pakketoplossingen" genoemd) voldoet niet aan de vereisten van artikel 19 VN-verdrag.

3 Het recht op zelfstandig leven voor personen met een handicap

3.1 Modaliteiten artikel 19 VN-verdrag

Zoals hierboven al breder toegelicht, bestaat het artikel 19 VN-verdrag uit twee delen:

- (1) Het recht om zelfstandig te wonen.
- (2) Het recht om deel uit te maken van de samenleving.

Om deze twee rechten waar te maken, moet de overheid 'doeltreffende en passende maatregelen' nemen die garanderen dat personen met een handicap:

- **Vrij kunnen kiezen** waar en met wie ze leven en niet verplicht worden in een bepaalde leefstructuur te leven.
- **Ondersteuning** krijgen om thuis, in de gemeenschap te leven.
- **Toegang** hebben tot de **openbare diensten en faciliteiten** in de maatschappij, op gelijke voet met personen zonder handicap.

Dit geldt trouwens voor **alle personen met een handicap**. Ongeacht hun type handicap, leeftijd, geslacht, seksuele geaardheid, ras of etnische achtergrond, religie, enzovoort. Ook hun handelingsbekwaamheid of nood aan ondersteuning verandert daar niets aan.

3.2 Vrij kiezen waar en met wie je leeft

Vrij kiezen waar en met wie je leeft is heel belangrijk voor personen met een handicap. Het gaat niet enkel over de **plaats**, maar ook over de manier **hoe je leeft**. Vrij kunnen beslissen over de dagelijkse routine en levensstijl staat centraal.

Vandaag bestaat die keuzevrijheid vaak niet:

- Als een persoon met een handicap bij familie woont omdat er geen toegankelijke huisvesting is om zelfstandig te wonen, dan is er geen vrije keuze.
- Als een persoon met een handicap in een instelling woont omdat er geen ondersteuning is in de samenleving, dan is er geen vrije keuze.
- Als een kind met een handicap in een instelling woont omdat er geen ondersteuning is voor het gezin, dan is er geen vrije keuze.

Om vrij te kiezen moet je toegankelijke informatie krijgen en moet er naar je geluisterd worden.

3.3 Ondersteuning krijgen

Voor veel personen met een handicap is het belangrijk dat ze toegang hebben tot individuele ondersteuning om zelfstandig te kunnen leven. Het gaat om diensten voor gepersonaliseerde

ondersteuning **thuis**, maar ook in **andere domeinen** zoals werk, onderwijs, politieke participatie, vrijetijdsbesteding, ouderschap enzovoort. Die individuele ondersteunende diensten zijn een recht.

Gepersonaliseerde ondersteuning

Individuele ondersteuning moet bij zelfstandig leven ruimte laten voor de **keuze en de autonomie** van personen met een handicap.

Toch worden personen met een handicap bij het kiezen van een woonplaats vaak verplicht om bepaalde ondersteunende diensten erbij te nemen (in het kader van “pakketoplossingen”) om de kosten te drukken. Dat is in strijd met artikel 19 VN-verdrag.

De ondersteuning moet afgestemd zijn op de **individuele behoeften en voorkeuren** van personen met een handicap om zo zelfstandig en inclusief leven mogelijk te maken. Ze mogen zeker niet leiden tot afzondering.

3.4 Toegang tot openbare diensten en faciliteiten

Naast gepersonaliseerde ondersteuning moeten personen met een handicap ook toegang hebben tot de openbare diensten en faciliteiten die bestaan voor de algemene bevolking. Denk maar aan huisvesting, bibliotheken, ziekenhuizen, scholen, openbaar vervoer, internet, sociale media, enzovoort.

Voor personen met een handicap is het niet altijd gemakkelijk om daar gebruik van te maken. Nochtans is op gelijke voet gebruik kunnen maken van openbare diensten erg belangrijk opdat personen met een handicap **spontaan kunnen deelnemen aan alle aspecten van het maatschappelijk leven**. Voor kinderen betekent dit dat ze in een gezin kunnen opgroeien.

Openbare diensten moeten daarom voor iedereen **toegankelijk** zijn en volgende kenmerken hebben:

- **Beschikbaar:** openbare diensten zijn dicht bij huis
- **Betaalbaar:** ook voor mensen met een laag inkomen
- **Aanvaardbaar:** kwaliteitsvol en rekening houdend met de cultuur, leeftijd en het geslacht van de gebruiker.
- **Aanpasbaar:** flexibel genoeg om tegemoet te komen aan de individuele behoeften.

Als personen met een handicap makkelijker gebruik kunnen maken van die algemene diensten, dan kan de vraag naar gepersonaliseerde diensten verminderen.

Huisvesting

Soms moeten personen met een handicap samenwonen in hetzelfde gebouw, gebouwencomplex of dezelfde buurt, omdat er nergens anders een toegankelijke woning beschikbaar is. Als ze geen andere keuze hebben, dan is dat in strijd met artikel 19 VN-verdrag. Het is daarom belangrijk dat nieuwe woningen en renovatiewoningen toegankelijk zijn en betaalbaar blijven.

4 Wat moet de overheid doen?

4.1 Soorten rechten en verplichtingen

Het VN-verdrag voor Personen met een Handicap is **juridisch bindend**. Dat betekent dat het Verdrag de overheid een aantal verplichtingen oplegt:

Wat de overheid onmiddellijk moet doen

Sommige rechten zijn onmiddellijk van toepassing en verplichten de overheid om ze onmiddellijk waar te maken. Zo moet de overheid vandaag al:

- Een einde maken aan **discriminatie** tegen personen met een handicap.
- Ervoor zorgen dat personen met een handicap **vrij kunnen kiezen** waar ze wonen en met wie ze wonen.
- **Redelijke aanpassingen** voorzien.
- Een **actieplan** en een **strategie** uitwerken om personen met een handicap de nodige ondersteuning te bieden. En dit samen met personen met een handicap en de organisaties die hen vertegenwoordigen.
- Een **tijdsschema** opstellen om die strategie uit te voeren.
- **Middelen** toewijzen om ondersteunende diensten te ontwikkelen.
- **Ophouden** met **nieuwe instellingen** te bouwen of oude instellingen **uit te breiden**. Hieronder vallen ook 'satelliet-structuren' die het uiterlijk van een individuele woning hebben (zoals appartementen of eenpersoonswoningen) maar wel deel uitmaken van een instelling.

Wat de overheid geleidelijk aan moet doen

Andere rechten zijn geleidelijk toe te passen waarbij de overheid ze geleidelijk aan kan waarmaken. Zo moet de overheid op lange termijn instellingen sluiten. Dit moet niet onmiddellijk omdat de-institutionalisering een **verregaande structurele transformatie** vraagt. Hoe meer personen met een handicap steun krijgen om in de gemeenschap te leven, hoe minder instellingen er nodig zullen zijn.

Niettemin moet de overheid wel **voortdurend en efficiënt stappen vooruit** zetten. Zo moet de overheid:

- Toegang voorzien tot **gepersonaliseerde ondersteunende diensten** die het voor personen met een handicap mogelijk maken zelfstandig te leven.
- **Publieke voorzieningen en faciliteiten** toegankelijk maken voor personen met een handicap.
- Voldoende ondersteuning bieden aan **mantelzorgers**.
- **Vooroordelen** over personen met een handicap aanpakken.

De belangrijkste verplichtingen van de overheid

Artikel 19 VN-verdrag bevat een aantal 'kernelementen' die de basis vormen van het recht om zelfstandig te leven. De overheid moet daarom haar 'kernverplichtingen' **altijd toepassen**. Ook tijdens een economische of financiële crisis moet ze aan die kernverplichtingen voldoen.

Het gaat onder andere om:

- Het recht op **handelingsbekwaamheid** garanderen.
- Ervoor zorgen dat personen met een handicap **niet gediscrimineerd** worden bij toegang tot huisvesting.
- Bindende **bouwvoorschriften** vastleggen zodat nieuwbouw- en gerenoveerde woningen toegankelijk worden gemaakt.
- Een **concreet actieplan** ontwikkelen voor zelfstandig leven voor personen met een handicap en inclusie in de samenleving.
- Wetten, plannen en richtlijnen ontwikkelen over **toegankelijkheid van publieke basisdiensten** en deze uitvoeren, monitoren en sancties opleggen indien nodig.
- Een concreet actieplan opstellen en stappen ondernemen voor het ontwikkelen en toepassen van **individuele ondersteunende diensten** voor personen met een handicap.
- **Gegevens verzamelen** over personen met een handicap.
- **Alle beschikbare middelen** gebruiken om inclusieve en toegankelijke diensten te ontwikkelen voor personen met een handicap.
- Ervoor zorgen dat er **geen stappen achteruit** worden gezet voor de toepassing van artikel 19 VN-verdrag.

5 Toepassing in België

Het recht om zelfstandig te leven vraagt **belangrijke structurele veranderingen** waarmee we vandaag best al beginnen. Het VN-Comité stelt daarom een aantal concrete stappen voor aan de overheid, die ervoor zorgen dat artikel 19 volledig wordt toegepast.

Gelijke rechten en verbod op discriminatie

- Alle **wetten intrekken** die personen met een handicap **verhinderen om te kiezen** waar, met wie en hoe ze leven. Niemand mag zomaar verplicht worden om te leven in een bepaalde leefomgeving.
- Alle personen met een handicap de **nodige rechten geven** om zelfstandig in de samenleving te kunnen wonen. Dat betekent bijvoorbeeld dat je niet zomaar iemand zijn of haar recht mag afnemen om zelf beslissingen te nemen.

Een strategie en budget voor de-institutionalisering

- Duidelijke en doelgerichte **strategieën opstellen** voor de-institutionalisering. En dit met specifieke **tijdschema's** en passende **budgetten** om een einde te maken aan alle vormen van afzondering, uitsluiting of institutionalisering van personen met een handicap.
- Hierbij bijzondere aandacht besteden aan personen met psychische stoornissen en/of een verstandelijke beperking en kinderen met een handicap die momenteel in instellingen verblijven.

Toegankelijkheid

- Wetten en maatregelen invoeren om de omgeving, informatie, communicatie, en openbaar vervoer **toegankelijk** te maken. Hiervoor moet het nodige **budget** voorzien worden, samen met een geschikt **tijdschema** voor de uitvoering ervan en doeltreffende **sancties** bij schendingen.
- **Bouwvoorschriften** herzien zodat ze overeenstemmen met het recht op toegankelijkheid.
- Uitwerken van wetten en beleidsmaatregelen voor de bouw van betaalbare en toegankelijke woningen, dus ook **sociale woningen**.
- Het principe van **universeel ontwerp** integreren in heel het beleid, het recht, in alle normen en maatregelen.

Gepersonaliseerde ondersteuning en sociale bijstand

- Kwaliteitsvolle en **gepersonaliseerde ondersteuning** voorzien. Denk bijvoorbeeld aan persoonlijke assistentie, begeleiding en professionele tolken gebarentaal. Daarvoor moeten voldoende middelen worden vrijgemaakt.
- **Criteria en procedures** vaststellen voor de **aanbesteding** van ondersteunende diensten aan personen met een handicap die zelfstandig wonen, om discriminatie bij de toegang tot diensten te voorkomen.
- Ervoor zorgen dat personen met een handicap kunnen rekenen op voldoende **sociale bijstand**.

Informatie en sensibilisering

- Personen met een handicap op een verstaanbare manier **informer** over hun recht om zelfstandig te leven en deel uit te maken van de gemeenschap.
- **Vormingen** organiseren voor personen met een handicap om hen te sensibiliseren over het belang om hun rechten te doen gelden.
- **Sensibiliseringsprogramma's** opzetten om negatieve houdingen en stereotypen over personen met een handicap aan te pakken.

Toezicht

- Instellen van mechanismen voor het **toezicht** op bestaande instellingen en residentiële diensten.
- Instellen van mechanismen voor het **toezicht** op **de-institutionaliseringstrategieën en hun uitvoering**, rekening houdend met de rol van het onafhankelijk toezichtsmechanisme.

Participatie

- Participatie van personen met een handicap centraal stellen bij de **uitvoering** van artikel 19 VN-verdrag.
- Participatie van personen met een handicap centraal stellen bij het **toezicht** op de uitvoering van artikel 19 VN-verdrag.

6 Het verband tussen artikel 19 en andere rechten uit het VN-verdrag

Het recht op zelfstandig leven is nauw verbonden met de andere rechten van personen met een handicap in het VN-verdrag. Het is daarom belangrijk dat alle rechten uit het VN-verdrag worden nageleefd en toegepast. We sommen ze hieronder voor je op.

Artikel 4(3). Overleg met personen met een handicap

Bij de uitvoering van artikel 19 moeten beleidsmakers op alle niveaus personen met een handicap nauw betrekken via overleg met de **organisaties die hen vertegenwoordigen**.

Die organisaties moeten representatief zijn voor **verschillende soorten handicap**: bijvoorbeeld organisaties van vrouwen met een handicap, ouderen met een handicap, kinderen met een handicap, personen met een verstandelijke handicap en personen met psychische stoornissen.

Artikel 5. Non-discriminatie

Het is belangrijk dat personen met een handicap **niet gediscrimineerd** worden wanneer zij gebruik maken van publieke diensten en ondersteuning.

Wanneer er sprake is van discriminatie, moeten personen met een handicap doeltreffende en betaalbare **rechtsmiddelen** hebben. Dit betekent dat ze klacht kunnen indienen en/of naar de rechtbank kunnen stappen.

Artikel 6. Vrouwen en meisjes met een handicap

Vrouwen en meisjes met een handicap ondervinden **discriminatie en vooroordelen** omwille van zowel hun handicap als hun geslacht. De overheid moet daarom maatregelen nemen:

- zodat ze gelijke toegang hebben tot sociale diensten en ondersteuning;
- om werk en privéleven te kunnen combineren;
- om gelijke rechten en verantwoordelijkheden te waarborgen voor moeders en vaders.

Vrouwen en meisjes met een handicap zijn ook vaker slachtoffer van **seksueel geweld en intimidatie**. In gevallen van huiselijk geweld, zijn ze economisch, lichamelijk of emotioneel afhankelijk van hun daders die optreden als verzorgers. Dat maakt het extra moeilijk voor hen om uit die situatie te geraken. Daar moet bij de toepassing van artikel 19 VN-verdrag bijzondere aandacht aan worden besteed.

Het is de verantwoordelijkheid van de overheid om ervoor te zorgen **slachtoffers** van geweld en misbruik terecht kunnen bij gespecialiseerde diensten en dat **opvanghuizen** toegankelijk zijn voor vrouwen en meisjes met een handicap.

Artikel 7 en 23. Kinderen met een handicap

Bij het organiseren van ondersteuning om artikel 19 waar te maken, moet er rekening worden gehouden met wat kinderen met een handicap nodig hebben. En dit door het voorzien van **leeftijdsgewoelinge**

Opgelet!

Het voorzien van specifieke diensten voor personen met een handicap is geen discriminatie. Ze geven hen geen 'voordeel' maar compenseren de nadelen die personen met een handicap ondervinden om gelijkheid in de praktijk te waarborgen.

ondersteuning voor het kind en ondersteuning voor het gezin. Het is bovendien erg belangrijk dat kinderen **inspraak** krijgen. Daarnaast moet de overheid inzetten op een **inclusief adoptiebeleid** om gelijke kansen te waarborgen voor kinderen met een handicap.

Kinderen en jongeren met een handicap moeten de mogelijkheid hebben tijd door te brengen met hun leeftijdsgenoten. Bij die **sociale interactie** kunnen ze de voorkeur geven aan persoonlijke assistentie of professionele gebarentaaltolken boven informele ondersteuning door familie. De overheid moet daarom innovatieve vormen van ondersteuning en toegankelijke diensten voor kinderen en jongeren met een handicap tot stand te brengen.

Soms hebben kinderen en jongeren met een handicap bovendien nood aan ondersteuning bij het beoefenen van **sport of activiteiten in de gemeenschap**.

Ondersteuning om de **overgang de naar volwassenheid** te vergemakkelijken, bijvoorbeeld bij het verlaten van de gezinswoning, het starten van een baan en de stap naar het hoger onderwijs, is ook cruciaal.

Artikel 8. Sensibilisering

Sensibilisering is essentieel om een inclusieve samenleving tot stand te brengen. De overheid moet **stereotypen en vooroordelen** over personen met een handicap efficiënt **aanpakken**. En de bijdrage van personen met een handicap aan de samenleving in de kijker plaatsen.

Sensibilisering moet gebeuren bij overheden, ambtenaren, professionelen in de gezondheidszorg, de media, het grote publiek, familie van personen met een handicap en personen met een handicap zelf. Alle sensibiliseringsacties moeten trouwens worden uitgevoerd in **nauwe samenwerking met personen met een handicap** via hun representatieve organisaties.

Artikel 9. Toegankelijkheid

Zelfstandig wonen in de samenleving staat of valt met de algemene toegankelijkheid van de omgeving. Daarom verplicht artikel 9 VN-verdrag de overheid om **drempels** in publiek toegankelijke gebouwen **weg te nemen**. Bijvoorbeeld door een herziening van bouwvergunningen en stedenbouwkundige voorschriften, door het opnemen van normen voor universeel ontwerp in diverse sectoren of door het opleggen en afdwingen van toegankelijkheidsnormen.

Natuurlijk is toegankelijkheid wel ruimer dan enkel gebouwen. Denk maar aan het openbaar vervoer, informatie, communicatie, openbare diensten en faciliteiten.

Artikel 12. Gelijkheid voor de wet

Gelijkheid voor de wet garandeert dat alle personen met een handicap hun **volledige handelingsbekwaamheid** kunnen uitoefenen. Dit betekent dat ze het recht hebben om, op gelijke voet met alle anderen, zelf beslissingen te nemen en controle te hebben over hun eigen leven. Ook over hoe en met wie ze leven en welke steun ze krijgen.

Om artikel 12 uit te voeren en de overgang naar **ondersteunde besluitvorming** volledig te realiseren, moeten personen met een handicap de mogelijkheid krijgen hun wensen en voorkeuren te ontwikkelen en uit te drukken. Dat kan alleen als ze deel uitmaken van de maatschappij. Bovendien moeten ze daarin ondersteund worden. En dit vanuit een maatschappijgerichte aanpak, waarbij de wensen en voorkeuren van personen met een handicap worden gerespecteerd.

Artikel 13. Toegang tot justitie

Ook toegang tot justitie is van fundamenteel belang voor het recht op zelfstandig leven in de maatschappij. De overheid moet er daarom over waken dat alle personen met een handicap handelingsbekwaam zijn en dat ze **juridische vorderingen** kunnen instellen.

De overheid moet ervoor zorgen dat tegen alle beslissingen over zelfstandig leven **beroep** kan worden **aangetekend**. Personen met een handicap moeten steun om zelfstandig te leven kunnen afdwingen voor de rechtbank. Personen met een handicap hebben ook recht op ‘procedurele aanpassingen’, zoals de erkenning en gebruik van diverse communicatiemethoden in de rechtbank.

Artikel 14. Vrijheid en veiligheid

Handicap mag geen reden zijn om de vrijheid van personen met een handicap af te nemen of te beperken. Nochtans gebeurt dat in de praktijk wel: denk maar aan de **gedwongen opname**. Handicap is namelijk een heel ruim begrip en verwijst ook naar psychische stoornissen.

Iemand tegen zijn of haar wil in een instelling plaatsen omwille van een of veronderstelde ‘gevaarlijkheid’ gebeurt vaak omwille van een gebrek aan specifieke ondersteuning voor personen met een handicap. Uiteindelijk zal de naleving van artikel 19 de schending van artikel 14 mee helpen voorkomen.

Artikel 16. Vrijwaring van uitbuiting, geweld en misbruik

Het is erg belangrijk ervoor te zorgen dat diensten die ondersteuning bieden aan personen met een handicap geen enkele ruimte laten voor potentieel misbruik, uitbuiting van of geweld. Daarom moeten handicap-, gender- en leeftijdsgevoelige **monitoring, rechtsmiddelen en hulp** beschikbaar zijn voor alle personen met een handicap die gebruik maken van die diensten.

Vrouwen en meisjes met een handicap in instellingen zijn door hun afzondering van de samenleving bijzonder vatbaar voor **gender gerelateerd geweld**. Dat gaat om gedwongen sterilisatie, seksueel en fysiek misbruik, emotionele mishandeling en nog meer isolement. Zij ondervinden bijkomende drempels om dit geweld te melden. Het is dan ook absoluut noodzakelijk dat de overheid hier aandacht aan besteed bij **toezicht** op de instellingen en ervoor zorgt dat slachtoffers toegang hebben tot **rechtsmiddelen**.

Artikel 20. Persoonlijke mobiliteit

Inclusie is voor veel personen met een handicap enkel mogelijk als ze **ondersteuning** krijgen voor hun persoonlijke mobiliteit. Dit kan bijvoorbeeld door het aanbieden van betaalbare en kwaliteitsvolle mobiliteitshulpmiddelen, ondersteunende technologieën en vormen van rechtstreekse assistentie en bemiddeling.

Artikel 21. Vrijheid van meningsuiting en toegang tot informatie

Personen met een handicap hebben recht op alle openbare informatie in **toegankelijke formaten**. Denk bijvoorbeeld aan braille, gebarentaal, tactiele gebarentaal, gemakkelijk leesbare formaten en alternatieve methodes, middelen en formaten voor communicatie. Ze hebben het recht om op gelijke voet met alle anderen informatie en ideeën te zoeken, te krijgen en uit te wisselen.

Opgelet!

Procedurele aanpassingen garanderen de toegang tot justitie en zijn geen redelijke aanpassingen: de ‘redelijkheid’ speelt geen rol. Personen met een handicap hebben altijd recht op procedurele aanpassingen, ongeacht het budget, impact op organisatie, enz.

Het is daarbij belangrijk dat communicatie en informatie in **beide richtingen** kunnen gaan en dat diensten en faciliteiten toegankelijk zijn voor personen die verschillende communicatiemiddelen gebruiken. Het is van bijzonder belang dat informatie over ondersteunende diensten en sociale bescherming toegankelijk en beschikbaar is. Zo kunnen personen met een handicap geïnformeerde beslissingen nemen over waar, met wie en hoe zij moeten samenwonen en welke diensten het meest geschikt zijn. Tot slot zijn ook toegankelijke mechanismen nodig om **feedback** te geven **of klacht** in te dienen.

Artikel 22. Privacy

Bij het voorzien van **ondersteunende diensten** moet de overheid ervoor zorgen dat het recht op privacy van personen met een handicap wordt beschermd. In alle gevallen van onwettige inmenging moeten invaliditeit-, gender- en leeftijdsbewaking, **rechtsmiddelen** en hulp beschikbaar zijn.

Artikel 23. Gezinsleven

Een gebrek aan ondersteuning en diensten in de samenleving kan leiden tot financiële druk voor het gezin van personen met een handicap. Artikel 23 van het verdrag en het recht op een gezinsleven is dan ook van essentieel belang om te **voorkomen** dat **kinderen** uit hun gezin worden weggehaald en worden **geïnstitutionaliseerd**. En om gezinnen in het gemeenschapsleven te ondersteunen.

De overheid moet bovendien **informatie, begeleiding en ondersteuning** bieden aan gezinnen voor de verdediging van de rechten van hun kinderen en het bevorderen van hun inclusie en participatie in de samenleving.

Artikel 24. Inclusief onderwijs

Zelfstandig wonen en deel uitmaken van de samenleving is zeer nauw verbonden met inclusief onderwijs. De inclusie van personen met een handicap in het **gewone onderwijssysteem** leidt later namelijk tot hun inclusie in de samenleving.

Bovendien maakt inclusief onderwijs ook deel uit van de-institutionalisering. Algemene diensten in de maatschappij moeten namelijk toegankelijk zijn voor personen met een handicap. Het is trouwens aan de overheid om erop te wijzen dat inclusief onderwijs zal bijdragen tot de ontwikkeling van de sterktes, vaardigheden en competenties die nodig zijn opdat alle personen met een handicap kunnen genieten van en bijdragen aan hun gemeenschap.

Artikel 25. Gezondheid

Algemene gezondheidsvoorzieningen en -diensten moeten **dichtbij, beschikbaar, toegankelijk, aanpasbaar, aanvaardbaar en betaalbaar** zijn voor personen met een handicap. Ook voor personen met een handicap die steun nodig hebben tijdens ziekenhuisopnames, operaties en medisch overleg. Denk bijvoorbeeld aan personen met complexe communicatievereisten, psychosociale handicap, verstandelijke handicap of dove personen.

Dienstverleningen door verpleegkundigen, fysiotherapeuten, psychiaters of psychologen (in ziekenhuizen en thuis) maken deel uit van het recht op gezondheidszorg. Ze vallen dus niet onder de verplichtingen van de overheid onder artikel 19, maar wel onder artikel 25 van het VN-verdrag.

Artikel 26. Habilitatie en revalidatie

Sommige personen met een handicap kunnen geen beroep doen op habilitatie -en revalidatiediensten als ze onvoldoende individuele ondersteuning krijgen. Tegelijkertijd zijn die diensten juist nodig om ze in staat

te stellen volledig en effectief deel te nemen aan de samenleving. Zeker wanneer het gaat over onderwijs, werkgelegenheid, gezondheid en sociale zaken.

Bij rehabilitatie en revalidatie van personen met een handicap moet hun **vrije en geïnformeerde toestemming** steeds gerespecteerd worden.

Artikel 27. Werk

Personen met een handicap hebben vaak nood aan geïndividualiseerde ondersteunende diensten, waaronder persoonlijke assistentie, om te kunnen gaan werken. Het recht op zelfstandig leven en het recht op werk hangen dus nauw met mekaar samen. Personen met een handicap moeten bovendien ook zelf werkgever, manager of opleiders worden in die specifieke ondersteunende diensten. De effectieve toepassing van artikel 19 zal zo op lange termijn ook bijdragen tot de **afschaffing van aparte arbeidscircuits** voor personen met een handicap.

Artikel 28. Behoorlijke levensstandaard en sociale bescherming

Om een behoorlijke levensstandaard genieten, moet de overheid zorgen voor toegang tot **passende en betaalbare diensten, apparatuur en andere handicap-specifieke hulp**, zeker voor personen met een handicap die in armoede leven.

Bovendien moeten personen met een handicap voldoende toegang hebben tot **sociale woningen**. Wanneer personen met een handicap zelf de handicap-gebonden kosten moeten betalen, dan is dat in strijd met het VN-verdrag.

Artikel 29. Participatie in het politieke en openbare leven

Alle personen met een handicap moeten hun recht op participatie aan het politieke en openbare leven kunnen uitoefenen, ofwel persoonlijk of via hun organisatie. Dit betekent dat ze moeten kunnen stemmen en verkozen worden, zoals iedereen. **Passende ondersteuning** kan daarbij waardevol zijn.

Het is bovendien belangrijk ervoor te zorgen dat assistenten of ander ondersteunend personeel de **keuzes** die personen met een handicap maken bij de uitoefening van hun stemrecht, **niet beperken of misbruiken**.

Artikel 30. Cultuur, recreatie, vrijetijdsbesteding en sport

Het culturele leven, recreatie, vrijetijdsbesteding en sport zijn belangrijke delen van het maatschappelijk leven. Daarom moeten evenementen, activiteiten en voorzieningen **inclusief en toegankelijk** zijn voor personen met een handicap.

Persoonlijke assistenten, gidsen, lezers, professionele gebarentolken en tactiele tolken zijn belangrijk voor inclusie. Het gebruik van elke vorm van ondersteuning moet beschouwd worden als onderdeel van handicap-specifieke kosten. Assistenten die nodig zijn voor deelname aan culturele en vrijetijdsactiviteiten moeten daar **gratis toegang toe** hebben. Er mogen geen beperkingen worden opgelegd aan wanneer, waar en voor welk soort activiteiten de assistentie moet worden gebruikt.

Artikel 31. Statistieken en gegevens verzamelen

Tot slot moet de overheid voldoende gegevens verzamelen over personen met een handicap en hun noden. Statistieken moeten **systematisch worden uitgesplitst naar handicap** in alle sectoren, waaronder huisvesting; sociale bescherming; toegang tot zelfstandig wonen, ondersteuning en diensten.

De informatie moet het mogelijk maken om regelmatig te analyseren hoe de de-institutionalisering en de overgang naar ondersteunende diensten in de samenleving verlopen.

7 Woordenlijst

Behoorlijke levensstandaard: toegang hebben tot voldoende voeding, kleding en huisvesting, en steeds betere levensomstandigheden. Iedereen heeft recht op een behoorlijke levensstandaard, ook personen met een handicap en hun gezinnen.

De-institutionaliseren: een structurele transformatie, die de sluiting van instellingen en de afschaffing van institutionaliserende regelgeving omvat. Dit maakt onderdeel uit van een alomvattende strategie, samen met de oprichting van een reeks geïndividualiseerde ondersteunende diensten, met inbegrip van geïndividualiseerde plannen voor de overgang met budgetten en tijdschema's, en inclusieve ondersteunende diensten.

Discriminatie: het ongelijk of oneerlijk behandelen van een andere persoon, zonder rechtvaardiging, op basis van persoonlijke kenmerken, zoals handicap. Volgens de wet zijn zowel discriminatie, pesterijen, haatboodschappen en haatmisdrijven tegenover een persoon of een groep van personen omwille van specifieke persoonlijke kenmerken strafbaar. Ook het niet voorzien van redelijke aanpassingen is een vorm van discriminatie.

General Comment: een algemene commentaar die de inhoud en toepassing verduidelijkt van een mensenrechtenverdrag. General Comments worden opgesteld door het toezichthoudend Comité bij een verdrag, zoals bijvoorbeeld het VN-comité voor de rechten van personen met een handicap.

Habilitatie en revalidatie: Habilitatie is een proces om personen die vanaf hun geboorte of tijdens hun eerste levensjaren een handicap krijgen, te leren omgaan met die handicap door bepaalde vaardigheden, bekwaamheden of kennis te verwerven. Revalidatie verwijst naar het herstel van vaardigheden, bekwaamheden of kennis die verminderd zijn als gevolg van het verwerven van een handicap of door een verandering in de handicap of omstandigheden.

Handelingsbekwaamheid: bekwaam zijn om juridisch geldige handelingen te stellen. Iedereen wordt in principe geacht handelingsbekwaam te zijn. Toch kan de rechter dit nog inperken door 'het bewind' (vroeger de verlengde minderjarigheid of voorlopige bewindvoering). Het VN-verdrag zegt nochtans dat iedereen zijn of haar handelingsbekwaamheid steeds moet behouden en ondersteund moet worden om beslissingen te nemen wanneer dat nodig is (zie verder bij 'ondersteunde besluitvorming').

Inclusie: volledig en effectief deel uitmaken van de maatschappij en participeren in alle domeinen van het maatschappelijk leven. Dit betekent een volwaardig sociaal leven kunnen leiden en toegang hebben tot alle diensten voor de burger en alle ondersteunende diensten voor personen met een handicap.

Mensenrechten: fundamentele rechten en vrijheden die op iedereen van toepassing zijn, ongeacht hun nationaliteit, geslacht, etnische afkomst, ras, religie, taal, handicap, leeftijd, enzovoort. De overheden die mensenrechtenverdragen geratificeerd hebben moeten de mensenrechten in die verdragen respecteren, beschermen en verwezenlijken.

Onafhankelijk toezichtsmechanisme: artikel 33(2) van het VN verdrag voor de rechten van personen met een handicap zegt dat de overheid een onafhankelijk toezichtsmechanisme moet oprichten om de

uitvoering van dit Verdrag te bevorderen, te beschermen en op te volgen. In België is Unia het onafhankelijk toezichtsmechanisme.

Ondersteunde besluitvorming: besluitvorming die de autonomie, wil en voorkeuren van een individu eerbiedigt. De persoon met een handicap wordt ondersteund om zelf te beslissen. Er wordt niet in de plaats van de persoon met een handicap beslist.

Ratificeren: het officieel toetreden tot een verdrag. Wanneer een land een verdrag ratificeert, dan is het juridisch verplicht dat verdrag na te leven en toe te passen.

Redelijke aanpassingen: een aanpassing die iets verandert aan een omgeving, waardoor die toch toegankelijk wordt voor een persoon met een handicap. Zo'n maatregel neutraliseert het effect van de onaangepaste omgeving waarmee een persoon met een handicap te maken krijgt. Redelijke aanpassingen zorgen er dus voor dat personen met een handicap op gelijke voet kunnen werken, naar school gaan, sporten, ... zoals iedereen.

Revalidatie: personen die een functieverlies ervaren als gevolg van het verwerven van een handicap, helpen om opnieuw te leren hoe ze de dagelijkse activiteiten kunnen uitvoeren om weer maximaal te kunnen functioneren.

Segregatie: wanneer personen met een handicap omwille van hun handicap afgezonderd worden in een bepaalde omgeving.

Universeel Ontwerp: het ontwerpen van producten, omgevingen, programma's en diensten die door iedereen in de ruimst mogelijke zin gebruikt kunnen worden zonder dat er een aanpassing of een speciaal ontwerp nodig is.